

**ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ED.): JOZEF IGNÁC
BAJZA V KULTÚRNOM A LITERÁRNOM
KONTEXTE. Bratislava : Slavistický ústav Jána
Stanislava a obec Dolné Dubové, 2016. 206 s.
Petra Rusňáková**

V roku 2013 si obec Dolné Dubové pripomínala 230. výročie príchodu Jozefa Ignáca Bajzu do farnosti. Strávil tu ako kňaz dvadsaťdva plodných rokov svojho života. Pri tejto príležitosti sa v septembri 2013 uskutočnilo interdisciplinárne vedecké podujatie s medzinárodnou účasťou *Jozef Ignác Bajza (1755 – 1836) v kultúrnom a literárnom kontexte*, ktoré prinieslo nové poznatky o živote a diele tejto významnej slovenskej osobnosti. Dôležitou udalosťou, sprevádzajúcou vedeckú konferenciu, bolo otvorenie stálej literárnej expozície o živote a diele Jozefa Ignáca Bajzu v budove bývalej fary, v ktorej Bajza žil.

Vedecká konferencia dala podnet k vzniku rovnomennej monografie, vydanvej v roku 2016, ktorá predstavuje druhé doplnené vydanie súboru štúdií z roku 2013. Obsahuje štrnásť štúdií trinástich vedcov: Michala Babiaka, Eriky Brtáňovej, Jána Doruľu, Evy Frimmovej, Gizely Gáfríkovej, Ivana Gojdiča, Renáty Hlavatej, Anny Istvánovej, Ladislava Kačica, Ivony Kollárovej, Zuzany Lopatkovej, Jany Skladanej a Kataríny Žeňuchovej.

V štúdiách vedci predstavili široký rozsah Bajzovej tvorivej činnosti, ktorú reflektovali z literárnej i jazykovej stránky a v širších kultúrno-politických súvislostiach. Z literárnej tvorby analyzovali predovšetkým práce *Rozličných veršov knížka prvá*, *René Mládenca Prihodi*, *a Skúsenosti*, *Slovenské dvojnásobné epigrammata* a *Weselé účinky, a reční*.

Autori sa sústredili na problém percepcie Jozefa Ignáca Bajzu. Ich intenciou bolo prekro-

čiť pretrvávajúce stereotypy zväčša s negatívnou konotáciou, ktorými Bajzov život a dielo bývajú zvyčajne charakterizované. Niektoré z predsudkov pochádzajú z ideologicky ladených čias, no pretrvávajú dodnes a sú súčasťou aj najnovšej vedeckej tvorby (G. Gáfríková).

Všestranné aktivity Jozefa Ignáca Bajzu si vyžadovali interdisciplinárne skúmanie. Takýto prístup umožňuje sledovať autentickejší obraz Bajzovej osobnosti.

Dôležitú funkciu pri analýze črt Bajzovej osobnosti podľa autorov zborníka plní závet, ktorý bol nájdený vo veži Dómu sv. Martina v Bratislave. Ako jediný zdroj prináša informácie o Bajzovom rodinnom zázemí – bratoch a sestrách a ich potomkoch i o štedrosti voči rodine a farnostiam, v ktorých pôsobil (K. Žeňuchová).

Významné súvislosti z jeho života rekonštruje priebeh súdneho sporu Bajzu s jeho nadriadeným Imrichom Perénim, ktorý trval dvanásť rokov a ktorý Bajza nakoniec vyhral. Hlbším výskumom okolností, ktoré sa tejto vážnej udalosti týkali, sa významne doplnil Bajzov biografický portrét.

Na základe výskumu archívnych záznamov sa bližšie osvetlili aj okolnosti týkajúce sa Bajzovho údajného majetku. Doteraz sa totiž šírila mylná domnienka o bohatstve, ktorým Bajza mohol disponovať na dolnodubovskej fare. Prameň poukazuje na malú majetnosť tejto fary a na nízke kňazské príjmy. Aj preto sa niektorí autori domnievajú, že Bajza musel byť šikov-

260 ný správca a ekonóm, keď dokázal realizovať predstavu kostola, farskej budovy a príslušného hospodárstva a aj svoje literárne aktivity.

V rokoch 1777 – 1780 študoval Jozef Ignác Bajza vo viedenskom Pázmaneu. Tu prišiel do priameho kontaktu s osvieteneckými myšlienkami. Monografia predkladá tézy, podľa ktorých sa Bajzovo osvietenstvo nespájalo s hodnotovým smerovaním aktérov francúzskej revolúcie. O Bajzovom kritickom postoji k vtedajšej situácii vo Francúzsku svedčia aj niektoré z jeho epigramov.

V monografii je Jozef Ignác Bajza vo viacerých štúdiách charakterizovaný ako prívrženec jozefských reforiem. V štúdií venovanej jeho názorom na chrámovú hudbu sa odкрýva spätosť jeho duchovných a estetických kritérií práve s týmto osvietenským prúdom. Podľa štúdie Bajzovi išlo o uprednostňovanie duchovnej piesne, teda spoločného spevu ľudu, pred komponovanou viachlasnou hudbou a jej interpretáciou prostredníctvom spevu a mnohých nástrojov. Dobovú chrámovú hudbu postavenú na pompéznosti Bajza nevnímal ako prostriedok k vrúcnejšej zbožnosti, bol skôr takého názoru, že odvádza veriacich k svetským a najmä ľúbostným myšlienkam. Návrat k duchovnej piesni Bajza zdôvodňoval praxou z počiatkov kresťanstva i postojom autority Athanasia Alexandrijského a, nakoniec, opieral sa aj o autoritu Jozefa II., ktorý – hoci zrejme z iných pohnútok ako Bajza – presadzoval skrátenie a zjednodušenie bohoslužby (L. Kačic).

K najvýznamnejším otázkam, ktoré sú spojené s osobnosťou Jozefa Ignáca Bajzu, patrí jeho pokus o kodifikovanie spisovnej slovenčiny. V tejto jazykovej podobe napísal aj prvý slovenský román *René Mládenca Prihodi, a Skúsenosti*. Aj takto sa snažil pozdvihnúť podobu slovenčiny, ktorú sa pokúsil uzákoniť na literárny jazyk. Bajzom vytvorená slovenčina je v publikácii predstavená ako dôležitý počin pred Bernolákovou kodifikáciou. V málo známych súvislostiach sú analyzované príčiny, pre ktoré sa Bajzova forma jazyka neujala, i spor s bernolákovcami. Za hlavnú príčinu neprijatia Bajzovej slovenčiny autori považujú v pr-

vom rade filozofiu jazyka, ku ktorej sa priklonil. Bajza jazyk pokladal za priamy odraz vecí. Zvolil si jazyk vzdelancov, pretože podľa neho odráža veci najdokonalejšie. Zvolený jazyk bolo možné podľa Bajzu na základe pravidiel logiky či na základe aplikovania pravidiel z iného jazyka aj ľubovoľne dotvárať, vylepšovať. Ako vzdelanec sa Bajza cítil byť povolaný takto vytvoriť model, na základe ktorého by mal jazyk fungovať. Z tohto dôvodu vytvoril model slovenčiny, kde do podoby jazyka, ktorým hovorili vzdelanci zo západoslovenského nárečového okruhu, mechanicky prenášal niektoré prvky – napr. slovnú zásobu či stavbu vety z iných jazykov, najčastejšie z latinčiny. Tieto prvky však boli svojou povahou cudzorodé, narušali ustálené jazykové štruktúry slovenčiny, preto pre čitateľa zneli neprirodzene a pre istý typ perzipienta boli celkom nezrozumiteľné.

Dôvodom toho, že sa Bajzova podoba slovenčiny neujala, bola aj neexistencia kodifikačnej gramatickej príručky. Táto skutočnosť mala dopad aj na mnohé nedôslednosti, ktorých sa Bajza pri používaní svojej formy jazyka dopúšťal. Nakoniec aj nepriaznivá mienka cenzorov a následné problémy s vydaním diel vplývali na čitateľskú perцепciu a možnú odozvu na ním predkladanú slovenčinu.

Monografia skúma aj menej známy Bajzov literárny krok, vydanie zbierky krátkych humoristických próz, anekdot a hádaniek, *Weselé učinky, a rečení*. Analýze ambivalentných názorov literárnych vedcov na toto dielo sa venuje len okrajovo. Skôr poukazuje na skutočnosť, že Bajzova zbierka poskytuje najstaršie zápisy niektorých sujetov zo slovenského rozprávačského prostredia a usiluje sa zaradiť ich do širšieho európskeho kontextu. Zároveň sa snaží sledovať jej možný vplyv na rukopisné zborníky slovenskej proveniencie z neskoršieho obdobia.

Niektorí autori vykresľujú vplyv dobovej, najmä beletristickej produkcie rozmanitej proveniencie na Bajzovu tvorbu. Rozoberajú ju napríklad z hľadiska tematickej výstavby diela, práce s motívmi či typmi postáv. Vnímajú však Bajzov odklon od tej časti literárnych diel, ktoré na základe akcentovania estetickej hodno-

ty propagovali poklesnutú morálku. Tento postoj pokladajú za programový. Bajza je v tomto zmysle charakterizovaný ako autor-teológ, ktorý považuje mravnú hodnotu diela za dôležitú a snaží sa udržať správny pomer medzi Božím zjavením a fikciou (E. Brtáňová).

Štúdie jednotlivých autorov sprostredkujú detailný rozbor problematiky. Charakterizuje ich odborná precíznosť, erudícia a hĺbka uchopenia predmetu skúmania budovaná aj na rozsiahlom výskume prameňov. Práve štúdium v archívoch prinieslo nové fakty, prípadne doplnilo známe informácie či opravilo závažné nepresnosti v živote Jozefa Ignáca Bajzu, prenášané z minulosti. Ide napríklad o nové

informácie týkajúce sa štúdia pred štúdiom v Pázmaneu, z ktorých vyplýva, že bol zapísaný medzi študentmi aj v Generálnom seminári v Trnave, dátum a miesto vysviacky za kňaza boli opravené z mylných údajov 1780 v Ostrihome na 1779 vo Viedni, vyvracia možnú existenciu rukopisu prvého zväzku románu *René Mlád'enca Prihodi, a Skusenosti*.

Práca je inšpiratívna snahou prehodnotiť prístup k známej osobnosti slovenského literárneho a kultúrneho života, ktorá priviedla autorov k zaujímavým záverom. Na základe zodpovedného vedeckého výskumu vznikol impulz novým spôsobom zaujať postoj k životu a dielu tohto autora.